

Pavel Dvořák

Německá politika a nasazení Bundeswehru v misi ISAF v Afghánistánu

KAROLINUM

Pavel Dvořák

Německá politika a nasazení Bundeswehru v misi ISAF v Afghánistánu

Recenzovali:

prof. PhDr. Zdeněk Kříž, Ph.D.

PhDr. Jan Ryjáček, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

Praha 2022

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2022

© Pavel Dvořák, 2022

ISBN 978-80-246-4972-6

ISBN 978-80-246-5278-8 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Mé dceři Maruše

Obsah

Poděkování	10
Úvod	11
Vymezení výzkumného záměru a cílů	12
Metodologie a teoretický rámec	16
Operacionalizace	17
Zhodnocení použité literatury	19
Struktura	22
1. Bezpečnostní politika SRN v kontextu zahraničních vojenských misí v období 1990 až 2001	24
1.1 Vývoj německé strategické kultury po roce 1945	24
1.2 Charakter Bundeswehru a jeho nasazení do roku 1989	26
1.3 Reakce německé politiky na proměnu bezpečnostního prostředí po roce 1990	29
1.4 Zapojení Německa do zahraničních vojenských misí od roku 1990	32
2. Vnitřní faktory působící na rozhodování o nasazení Bundeswehru v zahraničí	43
2.1 Význam německé strategické kultury	43
2.2 Hlavní aktéři v procesu rozhodování o nasazení Bundeswehru	46
2.2.1 Spolková vláda	46
2.2.2 Spolková ministerstva	48
2.2.3 Parlament	51
2.2.4 Role ostatních aktérů	54
2.3 Proces rozhodování o nasazení Bundeswehru v zahraničí	59

3. Význam amerických a aliančních vztahů pro německou politiku a nasazení armády v zahraničí	61
3.1 Proměna německo-amerických vztahů po roce 1990	61
3.2 Krize vztahu v souvislosti s vojenským zásahem v Iráku v roce 2003	63
3.2.1 Příčiny krize	68
3.2.2 Následky krize	72
3.2.3 Závěry	75
3.3 Význam NATO a vztahů mezi členskými státy	75
4. Německé vojenské angažmá v Afghánistánu v kontextu teroristických útoků 11. září 2001	78
4.1 Prvotní reakce německé politiky na 11. září 2001	78
4.2 Parlamentní debaty týkající se mise OEF	84
4.2.1 Parlamentní debata k návrhu mandátu pro misi OEF	84
4.2.2 Parlamentní debata ke schválení mandátu k misi OEF	89
4.3 Důležité aspekty související s nasazením Bundeswehru v Afghánistánu	92
4.4 Parlamentní debata k mandátu pro misi ISAF v prosinci 2001	96
4.5 Hodnocení parlamentních debat v roce 2001	98
4.6 Situace v Afghánistánu v období 2002 až 2006	100
5. Konkrétní případy rozhodování o nasazení Bundeswehru v rámci mise ISAF	107
5.1 Summit NATO v Rize	107
5.2 Nasazení průzkumných letadel Tornado	113
5.3 Mezinárodní konference o Afghánistánu v Londýně	125
5.4 Nasazení německých vojáků v rámci aliančních letounů AWACS	133
5.5 Hodnocení konkrétních případů	138
6. Nasazení Bundeswehru ve vztahu ke strategické kultuře	141
6.1 Proměna bezpečnostní situace v Afghánistánu v období 2006 až 2008	141
6.2 Vojenská realita v rozporu s tezí o relativně klidném severu	143
6.2.1 Operace Harekate Yolo II	144
6.2.2 Bojová jednotka Quick Reaction Force pod německým velením	147
6.2.3 Působení německé speciální jednotky Task Force 47	150
6.2.4 Přelomové „válečné“ léto v roce 2009	152
6.2.5 Důvody vedoucí k veřejným iluzím o afghánské misi	155
6.2.6 Shrnutí dosažených závěrů	158
6.2.7 Případ Kundúz	159
6.3 Shrnutí	166

7. Důsledky zapojení Bundeswehru do mise ISAF	169
7.1 Důsledky mise ISAF pro německou politiku	169
7.2 Reflexe afghánské mise ve vládních dokumentech a projektech	177
7.3 Implikace pro nasazení Bundeswehru v zahraničí po roce 2014	181
7.4 Shrnutí	186
 Závěr	188
Použitá literatura	195
Přílohy	210
Seznam zkratk	218
Summary	219

Poděkování

Existuje celá řada lidí, kterým bych v souvislosti s touto knihou rád poděkoval. Vzhledem k tomu, že tato publikace původně vznikla jako disertační práce na Katedře německých a rakouských studií IMS FSV UK, tak bych v první řadě rád poděkoval zejména mému školiteli panu JUDr. Vladimíru Handlovi, CSc. za jeho vytrvalou podporu a ochotu, včetně mnohých cenných rad a připomínek, které byly nezbytné ke zdárnému dokončení této práce. Současně mu patří velké díky za zprostředkování výzkumné stáže při hamburském institutu Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik (IFSH) v roce 2011, kde jsem se mohl intenzivně zabývat výzkumným záměrem disertační práce a konzultovat ji s tehdejšími řediteli institutu Prof. Dr. Michaellem Brzoskou a jeho spolupracovníky Dr. Hansem-Georgem Ehrhartem a Dr. Johannem Schmidem. Na základě výzkumného pobytu v Hamburku jsem mohl uskutečnit i několik interview využitých v této publikaci, za což bych rád poděkoval i stipendijní podpoře nadace Schnabel Stiftung a v jejím rámci i Univerzitě Karlově. V této souvislosti nelze opomenout ani podporu Katedry německých a rakouských studií IMS FSV UK při zprostředkování opakovaných výzkumných pobytů na Univerzitě Heinricha Heineho v Düsseldorfu s finanční podporou Německé akademické výměnné služby (DAAD) a současně podnětné připomínky získané během doktorandského semináře pod vedením prof. PhDr. Jaroslava Kučery, CSc. V neposlední řadě bych rád ze srdce poděkoval svým rodičům a zejména dceři Maruše, která mi byla velkou oporou a hlavním motivačním faktorem v těch nejtěžších momentech závěrečné fáze psaní této publikace, aniž by si to vzhledem ke svému ranému věku uvědomovala.

PhDr. Pavel Dvořák, Ph.D.

Úvod

„Nasazení německé armády v Afghánistánu v rámci mise ISAF představuje složitou kapitolu německých dějin, která se zde uzavírá (v prosinci 2014, pozn. autora).“

Bylo to sporné nasazení a postupně se stávalo čím dál více nepopulární.

Německo chtělo pomoci a změnit Afghánistán k lepšímu. Ale tamější válka změnila také Německo, jeho politiku, veřejné mínění i jeho vnímání ve světě.“

Tato citace autorů německého týdeníku *Der Spiegel* z posledních dnů mezinárodní mise ISAF (International Security Assistance Force) v Afghánistánu v několika větách velmi dobře vystihuje dopad, který měla tato mise na Německo. Zapojení německé armády do mise ISAF představovalo pro německou politiku a veřejnost zlomovou zkušenost a mělo řadu následků. Žádné z předchozích zahraničních nasazení Bundeswehru netrvalo déle (jmenované bylo např. delší než první a druhá světová válka dohromady) a nezapříčinilo smrt tolika německých vojáků. V rámci mise ISAF bylo celkově nasazeno 135 000 německých vojáků (někteří opakovaně) a zahynulo jich 55, což je více než za všechny předchozí zahraniční mise Bundeswehru dohromady (viz příloha č. 5).¹ Zatímco v 90. letech zahynuli němečtí vojáci spíše v humanitárních akcích, často i vinou nehody, v Afghánistánu mnozí umírali na následky útoků povstaleckých skupin² nebo během bojových střetů s nimi. To bylo dáno mj. tím, že poprvé od

1 Dirk Kurbjuweit – Gordon Repinski: „Auf Messers Schneide“. *Der Spiegel*, 52/2014, s. 19.

2 Pod pojmem povstalec rozumí autor jednotlivce a skupiny, které útočily na mezinárodní síly ISAF, afghánské státní a bezpečnostní struktury nebo civilisty. To zahrnovalo i členy hnutí Tálibán.

roku 1990 nevystupovali němečtí vojáci v průběhu celé mise jako síla na udržení míru, ale spíše jako jedna ze stran konfliktu.

Z pohledu této publikace je přitom zásadní otázkou, jak mise ISAF změnila německou politiku, hlavně s ohledem na nasazení Bundeswehru. Vzhledem k historickým zkušenostem s pruským militarismem a nacistickou ideologií a politikou, které vedly ke dvěma světovým válkám, je zapojování německé armády do vojenských zahraničních misí citlivým tématem i více než 70 let od konce druhé světové války. Zvláště když se jedná o nasazení vojenské síly naplňující atributy bojového nasazení.

Vymezení výzkumného záměru a cílů

Předmětem výzkumu předložené publikace je analýza zapojení německé armády do mise ISAF v Afghánistánu v letech 2001 až 2014. Hlavním záměrem práce je podrobit analýze působnost vnějších faktorů, které měly vliv na německou politiku a povahu nasazení německých vojenských jednotek v této zemi.

V této souvislosti je třeba si uvědomit, že výsledná podoba zahraniční politiky daného státu nevychází jen z vnitropolitických faktorů a postavení jednotlivých aktérů, nýbrž také z mezinárodního prostředí, ve kterém je daný stát zakotven. Proto je důležitá jeho geografická poloha, velikost disponibilních zdrojů, míra zapojení do mezinárodních organizací a také chování ostatních států, zejména důležitých spojenců. Vnějšími faktory tak mohou být např. závazky Německa vyplývající z členství v mezinárodních organizacích.³ Lze mezi ně ale zařadit i specifické vazby na spojenecké státy, např. mimořádnou politickou, hospodářskou a bezpečnostní vazbu na USA, nebo také bezpečnostní situaci v oblasti nasazení armády.

Vnější faktory přitom nemají přímý vliv na zahraniční a bezpečnostní politiku státu. Ovlivňují je pouze zprostředkovaně přes politický rozhodovací proces, v tomto případě týkající se nasazení Bundeswehru v zahraničí. Charakter rozhodovacího procesu a hlavní političtí činitelé přitom ovlivňují působení externích faktorů. Z těchto důvodů musí být externí vlivy posuzovány v souvislosti s vnitřními poměry daného státu.⁴

3 Nina Philipp: *Bundeswehr-Auslandseinsätze als außen- und sicherheitspolitisches Problem des geeinten Deutschland*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien: Lang, 1997, s. 15.

4 Dirk Peters: Ansätze und Methoden der Außenpolitikanalyse, s. 817 a 819. In: Gunther Hellmann – Reinhard Wolf: *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007.

To je ostatně důvod, proč jsou vedle externích faktorů v této práci pojednány i některé faktory interní, např. strategická kultura.

V souvislosti se zahraniční misí v Afghánistánu stála na jedné straně oficiální politika spolkové vlády a příslušných resortů (ministerstva zahraničních věcí, ministerstva obrany, ministerstva vnitra a ministerstva pro hospodářskou spolupráci a rozvoj), která zdůrazňovala význam této vojenské mise pro bezpečnost Německa a stabilitu Afghánistánu, potažmo celého tamějšího regionu. V rámci této politické linie se Německo stavělo do role příkladné mocnosti, která si je vzhledem ke své velikosti, postavení a významu v Evropě i ve světě vědoma zodpovědnosti za bezpečnost a stabilitu světového uspořádání.

Na straně druhé lze ale doložit, že se Německo do této role dostávalo spíše pod tlakem vnějších okolností, než aby se jí ujímalo z vlastní iniciativy. V této souvislosti uvedme pro příklad varování Carlo Masaly z Univerzity Bundeswehru v Mnichově před tím, aby Německo nebylo jako ochotný „juniorní partner USA“ vtaženo do konfliktů, které nejsou v evropském, ani německém zájmu.⁵

Vnějšími okolnostmi, lépe řečeno faktory, které dostávaly SRN do výše zmíněné role, míní autor především nátlak a očekávání, které jsou spojovány s Německem, jak ze strany spojenců v rámci NATO, zejména s ohledem na motivy členských zemí pro účast na poválečné rekonstrukci Afghánistánu, tak i ze strany USA. V případě ISAF spojenci prakticky po celou dobu konání mise požadovali, aby se Německo více vojensky angažovalo a ve větší míře sdílelo zátěž a rizika spojená s touto akcí. Podle spojenců mělo do Afghánistánu vyslat více vojenské techniky a příslušníci Bundeswehru měli podstupovat stejnou míru rizika jako jejich kolegové z USA a dalších členských států NATO. V této souvislosti se nabízí otázka, zda němečtí politici měnili na základě tohoto externího tlaku své původní politické preference a o jak zásadní změny se případně jednalo.

Z uvedených důvodů se předložená práce soustřeďuje zejména na prozkoumání interakce a působení mezinárodních a domácích faktorů a jejich vlivu na rozhodování německých politických elit, zejména pokud jde o větší vojenskou angažovanost v Afghánistánu. Jaké hlavní motivy tedy vedly německou vládu a německé politiky k výslednému jednání? Co primárně motivovalo německou vládu k navyšování vojenské angažovanosti v Afghánistánu? Jakou argumentaci používala německá

5 Carlo Masala: Möglichkeiten einer Neuorientierung deutscher Außen- und Sicherheitspolitik, s. 22–27. In: *Außen- und Sicherheitspolitik*. Aus Politik und Zeitgeschichte. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2008, 43.

vláda pro zdůvodňování svého rozhodnutí v tomto směru? Jak velkou roli hrály v této argumentaci spojenecké důvody? Klíčovou otázkou přitom bude, jak se vedoucí představitelé německého státu snažili v rámci politického rozhodovacího procesu udržet rovnováhu mezi požadavky spojenců a domácími limity pro nasazení Bundeswehru.

Tento vnější tlak a snaha spojencům vyhovět větší vojenskou angažovaností ale narážely na německou strategickou kulturu, jejíž součástí je i tzv. kultura (vojenské) zdrženlivosti (Kultur der Zurückhaltung). Zatímco strategická kultura vymezuje legitimitu a přiměřenost nasazení vojenských sil, kultura zdrženlivosti vytváří rámec a omezuje způsob nasazení německých vojenských sil v zahraničních misích. Odráží se v politickém mandátu pro danou misi, který obsahuje limity pro nasazení vojenských jednotek (tzv. caveats).⁶ V případě mise ISAF např. mandát pro misi zpočátku vyloučil aktivní bojové nasazení německých vojenských jednotek a omezil i jejich působnost na oblast severu a hlavního města Kábulu. Severní oblast přitom v porovnání s ostatními regiony a četností ozbrojených střetů s povstanci patřila spíše mezi klidnější a bezpečnější části Afghánistánu.⁷

Skutečnost, že se Německo dostávalo pod vnější tlak, byla dána mj. pasivní a reaktivní politikou Německa na úrovni NATO, ve vztahu k USA nebo při postkonfliktní péči v Afghánistánu. To lze doložit řadou praktických případů, kterými autor ukáže působení vztahové roviny mezi Německem na jedné straně a USA a dalšími spojenci na straně druhé. Poukáže přitom na některé důležité aspekty, které byly symptomatické pro celé období působení Německa v rámci mise ISAF. Konkrétně se zaměří na summit NATO v Rize v listopadu 2006, nasazení německých průzkumných letadel Tornado v roce 2007, mezinárodní konferenci o Afghánistánu v Londýně v lednu 2010 a na rozhodnutí o nasazení aliančních letadel včasné výstrahy AWACS (Airborne Warning and Control System) v roce 2011.

Uvedené případy si autor vybral zejména kvůli tomu, že představují vhodný studijní materiál k posouzení vlivu spojenců na rozhodování a politiku německé vlády. Analýzou těchto případů lze ukázat, jak představitelé německé vlády reagovali na tlak, požadavky a kritiku spojenců

6 Stefan Jungbauer: *Die Bundeswehr in Afghanistan. Die innerstaatlichen Restriktionen des deutschen ISAF-Einsatzes*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2010, s. 45.

7 Imken Kroning-Heitmann: *Deutsche Sicherheitspolitik zwischen „never alone“ und „never again“*. *Der Auslandseinsatz der Bundeswehr in Afghanistan*. Opladen, Berlin, Toronto: Barbara Budrich, 2015, s. 57 a 58.

(zejména USA), kteří požadovali větší vojenskou angažovanost v Afghánistánu. Autor se přitom bude ptát také na to, zda německá vláda za takové situace byla schopna uhájit své původní postoje a zda a jakým způsobem případně měnila způsob své argumentace. Uvedené případy jsou důležité také kvůli tomu, že v Německu vyvolaly velkou politickou a veřejnou diskusi týkající se nasazení Bundeswehru v Afghánistánu.

Pokud jde o vojenskou angažovanost Německa v Afghánistánu, hrála velkou roli i proměna mise ISAF z původně humanitární, respektive stabilizační, v operaci, ve které se kvůli zhoršující se bezpečnostní situaci do popředí dostaly hlavně vojenské aspekty, včetně boje proti povstalcům. Poté již nestačilo mír pouze udržovat (peace-keeping), ale také vynucovat (peace-enforcement). Proto je důležité zaměřit se i na to, jakým způsobem se proměna bezpečnostní situace kromě německé politiky podepsala i na působení německé armády v Afghánistánu. Autor se proto blíže podívá na některé bojové operace mise ISAF, do kterých se zapojily i německé jednotky, v některých případech právě kvůli spojeneckým ohledům. Mezi tyto bojové operace patřily spojenecká operace Harekate Yolo II z roku 2007, působení bojové jednotky Quick Reaction Force v letech 2008 až 2010, činnost německé speciální jednotky Task Force 47 (aktivní od října 2007) a také letecký útok v Kundúzu ze září 2009 nařízený německým velitelem a vedoucí k mnoha civilním obětem. Zejména poslední případ byl velkým mezníkem německé vojenské angažovanosti v Afghánistánu a související politické a společenské debaty.

Předložená práce je časově omezena obdobím 2001 až 2014, tedy trváním mezinárodní mise ISAF. Představuje tak ideální časový a obsahový rámec, neboť tato mise skončila na konci prosince 2014 a následná Resolute Support měla odlišné cíle, koncepci a charakter (hlavně výcvik). Při koncipování této práce se ukázalo jako nerealizovatelné rozdělit působení německé politiky a armády v rámci mise ISAF na periody podle jednotlivých německých vlád. V průběhu mise ISAF se postupně vystřídal pět německých vlád⁸ složených v různých variantách z politických stran: Sociálnědemokratická strana Německa (SPD), Zelení,⁹ Křesťanskodemokratická unie/Křesťanskosociální unie (CDU/CSU) a Svobodná demokratická strana (FDP). Kromě Strany demokratického socialismu (PDS),

⁸ V období 1998 až 2002 tvořily vládu politické strany SPD a Zelení, 2002 až 2005 SPD a Zelení, 2005 až 2009 CDU/CSU a SPD, 2009 až 2013 CDU/CSU a FDP a od roku 2013 CDU/CSU a SPD.

⁹ Oficiální název politické strany je Bündnis90/Die Grünen. Pro zjednodušení používá autor v celé práci označení Zelení.

resp. pozdější Die Linke, tak v tomto období vládly všechny strany zastoupené ve Spolkovém sněmu. K rozhodnutí nerozdělovat práci podle jednotlivých vlád vedlo autora několik důvodů. Zaprvé se práce nevěnuje komplexně působení německé politiky a armády v průběhu celé mise ISAF. Soustřeďuje se pouze na vybrané aspekty německé angažovanosti související především s otázkou spojenectví. Zadruhé se v průběhu mise ISAF lišila bezpečnostní situace v Afghánistánu a bylo na ni třeba reagovat jiným způsobem. Zatřetí řada souvisejících kroků nebo procesů probíhala nehledě na konec či počátek legislativního období vlády. Začtvrté vlády vzniklé roku 2013 se mise ISAF týkala pouze několik měsíců.

Metodologie a teoretický rámec

Základním metodologickým rámcem této práce je kvalitativní metoda jedinečné případové studie interpretativní povahy, která je vzhledem k výzkumným otázkám vhodným nástrojem pro detailní analýzu předmětu výzkumu a zkoumání příčinných jevů. Případová studie se zabývá detailní analýzou zvoleného případu a zohledňuje ho „v celkovém kontextu události či objektu (politického, historického), fenoménu či děje“. Jejím hlavním záměrem je dodat hluboké pochopení nebo příčinné vysvětlení daného případu. Ten představuje „dostatečně ohraničený aspekt historické epizody či dostatečně ohraničenou historickou epizodu samu o sobě“.¹⁰ Jedná se tedy o konkrétní událost či jev. V rámci této práce bude tím případem německá politika a způsob nasazení Bundeswehru v rámci mise ISAF.

Jedinečná případová studie zkoumá zvolený případ kvůli jeho vnitřnímu charakteru, pro jeho jedinečnost. Nesnaží se o poznání obecnějšího fenoménu nebo o příspěvek k vývoji abstraktních teoretických konstrukcí. Interpretativní případová studie neusiluje o kauzální vysvětlení a zaměřuje se hlavně na porozumění případu. V souvislosti s použitím této metody je nutné zdůraznit, že záměrem práce je identifikovat zejména rozsah podmínek, které se projevují v rámci příčinného mechanismu. Právě v tomto směru je použití případové studie velmi vhodné.¹¹ Autor proto nebude usilovat o precizní posouzení míry vlivu těchto podmínek. Jeho hlavním záměrem bude posoudit spíše to, zda a jakým způsobem

¹⁰ Michal Kořan: Jednopřípadová studie, s. 32–33. In: Petr Drulák a kol. *Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008.

¹¹ Michal Kořan: Jednopřípadová studie, s. 32, 33, 34 a 40.

vnější faktory (spojenecké ohledy, tlak USA na větší vojenskou angažovanost) působily na rozhodování německých politiků a způsob nasazení Bundeswehru v Afghánistánu, než se soustředit na to, do jaké míry.

Při analýze vlivu politiky USA a dalších spojenců NATO na chování německé vlády použije autor pojetí faktorů, které ovlivňují sociopolitické jevy a podílejí se na jejich vytváření. Z toho důvodu se autor v práci vyhne použití závislých a nezávislých proměnných. Kvalitativní výzkum této práce bude doplněn expertním interview. Tato metoda se zaměřuje na přímé účastníky procesu, tzv. insidery, kteří disponují (exkluzivními) interními informacemi. Lze ji použít také při rozhovorech s akademickými a výzkumnými pracovníky, experty na danou problematiku, kteří mají k výše uvedeným účastníkům procesu pravidelný přístup. Na základě výzkumného pobytu na Universität Hamburg a stáže při Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik (IFSH) v roce 2011 uskutečnil autor celkem šest interview s relevantními experty. Kromě jedné výjimky se jednalo o akademiky nebo výzkumné pracovníky působící na různých institucích v Hamburku: Prof. Dr. Rudolf A. Mark a Prof. Dr. phil. Michael Staack z Universität der Bundeswehr, Dr. Hans-Georg Ehrhart a Dr. Johann Schmid z IFSH, Dr. Klaus Naumann z Hamburger Institut für Sozialforschung a Prof. Dr. Florian Kühn z Humboldt-Universität v Berlíně. Autor této práce uvedeným předložil dotazy zabývající se hlavně otázkou spojenectví v kontextu německé politiky a způsobu nasazení Bundeswehru v Afghánistánu (zejména ve vztahu k USA) a souvisejícími důsledky.

Operacionalizace

Vzhledem ke stanoveným cílům se autor zaměří na analýzu prohlášení a projevů členů spolkové vlády, poslanců a dalších politiků (ve Spolkovém sněmu, v médiích) a také vysoce postavených lidí na resortech (náměstci, státní tajemníci) týkajících se zahraniční mise Bundeswehru v Afghánistánu. V této souvislosti bude hledat také rozhovory s poslanci vládních stran, kteří se vymezovali proti většinovému stanovisku v některé z politických stran a odmítali podpořit celkový postoj strany při hlasování ve Spolkovém sněmu. Ve svých projevech v parlamentu, kdy nesouhlasili s rozhodnutím vlády nebo vlastní politické strany, uváděli poslanci argumenty, které je vedly k jejich rozhodnutí. Díky analýze těchto projevů bude možné se zaměřit na vysledování případné změny argumentace nebo postojů poslanců vládních stran. Současně

z toho bude v principu možné odvodit, jaké důvody pro své rozhodnutí daná strana nebo koalice stran považuje za legitimní vůči svým voličům, německé společnosti i vůči mezinárodnímu společenství a spojeneckým státům v rámci mise ISAF. To jsou důvody, které vedly autora k tomu, aby se zaměřil právě na debaty ve Spolkové sněmu.

K uvedeným pramenům se autor dostane na základě volně dostupných protokolů a stenografických zápisů z jednání Spolkového sněmu (včetně plenárního zasedání), i tiskové parlamentní služby zveřejňující interpelace a reakce vlády související s tématem ve formě tiskopisu (např. interpelace opozičních stran, písemné stanovisko vlády). V neposlední řadě bude autor sbírat potřebná data v rozhovorech relevantních aktérů pro média nebo v článcích, kde se k uvedené záležitosti vyjadřují. Příkladem jsou pravidelná interview německého rozhlasu s experty nebo politiky na dané téma. Současně autor zanalyzuje politické preference a priority vládních stran v této otázce. K tomu poslouží mj. stranické a vládní dokumenty k tématu.

Výsledkem analýzy budou mj. hlavní argumenty uvedených aktérů související s angažovaností německé armády v rámci mise ISAF. Autor se přitom zaměří zejména na argumenty týkající se spojenecké roviny, multilateralismu a zachování vlivu a postavení Německa jako spolehlivého partnera a spojence v NATO (zejména ve vztahu k USA). Hledat tedy bude např. prohlášení odkazující na nutnost udržení spojenecké důvěryhodnosti spojené s požadavky na rozšiřování vojenské angažovanosti Německa v Afghánistánu.

Na vnější úrovni bude autor analyzovat prohlášení politických, diplomatických a vojenských představitelů USA, dalších důležitých členských států NATO (např. Kanady) a také samotné Aliance (např. generálního tajemníka), jejichž součástí byla kritika německého působení v Afghánistánu, pochyby týkající se odhodlání a spojení Německa a požadavky vedoucí k větší vojenské angažovanosti německé armády v této zemi.

Užitečným pramenem budou i publikace německých vojáků, kteří se přímo zúčastnili afghánské mise a ztvárnili své zkušenosti v knižní podobě. Příkladem je kniha důstojníka Bundeswehru Marca Lindemanna.¹² V této souvislosti bude autor hledat kritické reakce a argumentaci týkající se německé politiky v Afghánistánu v kontextu naplňování role spojence a postupného zvyšování vojenského angažmá Bundeswehru v této zemi

12 Marc Lindemann: *Unter Beschuss. Warum Deutschland in Afghanistan scheitert*. Berlin: Econ, 2010, 282 s.

směrem k bojovému nasazení. Přitom je ale nutné uvést, že autor si uvědomuje kritéria objektivitu, která nemusí být v případech bývalých příslušníků Bundeswehru vždy naplněna. Mohou mít např. důvod se negativně vypořádat se svou minulostí u armády. Kromě toho bude autor hledat i kritické výroky vojáků, kteří se pro německá média nebo při rozhovorech s akademiky vyjadřovali k misi ISAF pod zachováním anonymity.

Zhodnocení použité literatury

Téma zahraniční mise Bundeswehru v Afghánistánu zpracovalo ve svých knihách několik autorů, převážně z německé akademické oblasti. Jednalo se zejména o empirický výzkum německé politiky v Afghánistánu, většinou bez teoretického zastřešení. Kromě toho existuje málo odborné literatury zaměřené na rovinu zahraničněpolitického rozhodování a na příčiny motivující evropské členy NATO k angažmá v misi ISAF, respektive na faktory tvarující rozhodovací proces o zahraničních misích Bundeswehru. Práce věnující se uvedenému výzkumnému rámci není k dispozici. Nejblíže tomu byla publikace Imken Heitmannové-Kroninové¹³ z roku 2015, která se věnovala střetu mezi multilaterální orientací německé politiky a kulturou zdrženlivosti.

Kromě ní lze mezi zásadní knihy zaměřené na zahraniční misi Bundeswehru v Afghánistánu zařadit zejména komplexní práce Stefana Jungbauera¹⁴ z roku 2010 a Ulfa von Krauseho¹⁵ z roku 2011. Zatímco Jungbauer se ve své monografii zaměřil zejména na vliv vnitřních limitů na zapojení Německa do mise ISAF, Ulf von Krause ve své původně disertační práci spojil německé vojenské angažmá v Afghánistánu v letech 2001 až 2014 s domácím politickým rozhodovacím systémem v kontextu eskalace konfliktu v této zemi a související argumentací německé vlády.

Misi v Afghánistánu se věnovali také další autoři. Příkladem je sborník Institutu sociálních věd Bundeswehru (SOWI) z roku 2012, který se mj. zabýval otázkou, jak afghánskou misi vnímala německá veřejnost a co tato mise znamenala pro nasazení Bundeswehru.¹⁶ Opomenout

13 Imken Kroning-Heitmann: *Deutsche Sicherheitspolitik*, s. 57 a 58.

14 Stefan Jungbauer: *Die Bundeswehr in Afghanistan*, 172 s.

15 Ulf von Krause: *Die Afghanistaneseinsätze der Bundeswehr. Politischer Entscheidungsprozess mit Eskalationsdynamik*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011, s. 156.

16 C. Phil Langer – Carsten Pietsch – Anja Seifert (Hrsg.): *Der Einsatz der Bundeswehr in Afghanistan. Sozial- und politikwissenschaftliche Perspektiven*. Wiesbaden: VS-Verlag, 2012, 240 s.

nelze v tomto rámci také sborník Rainera L. Glatze a kolektivu autorů, který se věnoval celé řadě aspektů týkajících se nasazení německé armády v Afghánistánu.¹⁷ Uvést je třeba také relevantní články z odborných periodik. V této souvislosti lze vyzdvihnout speciální vydání časopisu *Zeitschrift für Außen- und Sicherheitspolitik*¹⁸ z roku 2011 zaměřeného na různé aspekty zahraniční mise Bundeswehru v Afghánistánu. Mezi autory, kteří se v odborných periodikách pravidelně zabývali afghánskou misí, patří zejména Markus Kaim, Sebastian Merz nebo Timo Noetzel. Řadu studií k různým prvkům mise Bundeswehru v Afghánistánu vydal i berlínský výzkumný institut Stiftung Wissenschaft und Politik.¹⁹

Speciálním pramenem k misi v Afghánistánu byly monografie německých vojáků, kteří se přímo, i opakovaně, zapojili do mise ISAF. Jedná se např. o již zmíněného Marca Lindemanna,²⁰ zpravodajského důstojníka nasazeného v oblasti provinčně rekonstrukčního týmu (PRT) v Kundúzu. Působil ve zpravodajském týmu jako analytik i operativce v terénu. Byl zodpovědný za získávání a zpracovávání bezpečnostně relevantních informací, psal situační analýzy a byl v úzkém kontaktu s afghánským obyvatelstvem, spojeneckými jednotkami a zpravodajskými službami. Dalším podobným pramenem byla kniha Andrease Timmermanna-Levanase, podplukovníka vedoucího v rámci německého kontingentu při misi ISAF tiskové a informační oddělení.²¹

Dále jsou v této práci využity odborné publikace věnující se zahraničním misím Bundeswehru a jejich souvisejícím aspektům. Příkladem jsou publikace Anne Kerry Longhurstové,²² Hanse J. Giessmanna a Armina Wagnera,²³ Vladimíra Handla,²⁴ Jana Ryjáčka,²⁵ Zdeňka Kříže²⁶ a Stephana

17 L. Rainer Glatz (Hrsg.): *Am Hindukusch – und weiter? Die Bundeswehr im Auslandseinsatz: Erfahrungen, Bilanzen, Ausblicke*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2015.

18 Klaus Brummer – Stefan Fröhlich (Hrsg.): *Zehn Jahre Deutschland in Afghanistan*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011, 310 s.

19 Ekkehard Brose: Parlamentsarmee und Bündnisfähigkeit: ein Plädoyer für eine begrenzte Reform des Parlamentsbeteiligungsgesetzes. *SWP-Studie*, September 2013, S 18, 21 s.

20 Marc Lindemann: Unter Beschuss, 282 s.

21 Andreas Timmermann-Levanas – Andrea Richter: *Die reden. Wir sterben. Wie unsere Soldaten zu Opfern der deutschen Politik werden*. Frankfurt/New York: Campus Verlag, 2010, 268 s.

22 Kerry Anne Longhurst: *Germany and the Use of Force*. Manchester: Manchester University Press, 2004, s. 83 a 84.

23 Hans-Joachim Giessmann (Hrsg.): *Armee im Einsatz: Grundlagen, Strategien und Ergebnisse einer Beteiligung der Bundeswehr*. Baden-Baden: Nomos, 2009, 409 s.

24 Vladimír Handl (ed.): *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011, 376 s.

25 Jan Ryjáček: *Spolkový sněm a nasazení ozbrojených sil v zahraničí*. Praha: Karolinum, 2012, 328 s.

26 Zdeněk Kříž: *Německá bezpečnostní politika: Adaptace civilní mocnosti*. In: Vladimír Handl (ed.). *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011.

Bierlinga.²⁷ Autor využil také vědecké práce zabývající se vývojem zahraniční politiky od znovusjednocení.²⁸ V jejich rámci se ale hlavní prvky předložené práce objevovaly pouze v omezeném rozsahu. Přesto autor pro vytvoření kontextu využil zejména témata jako vývoj zahraničních misí Bundeswehru do roku 2001 a tradiční zahraničněpolitické směřování Německa.

Pokud jde o denní tisk, jsou v práci využity zejména články a publikace německých novinářů, kteří se dlouhodobě věnovali tématu afghánské mise. Patří mezi ně hlavně Matthias Gebauer a Severin Weiland z redakce týdeníku *Der Spiegel*, Eric Chauvistré, Marco Seliger nebo Stefan Kornelius. Někteří z nich napsali k afghánské misi i vlastní knihu.²⁹ Cenným pramenem byly i rozhovory s relevantními aktéry (např. v německém rozhlasu) nebo články obsahující citované výroky vojáků nasazených v Afghánistánu, vysoce postavených politiků nebo představitelů vojenských sil (např. USA a Kanady). V případě německé politiky využil autor i kritické výroky a články od poslance za Zelené Winfrieda Nachtweie. Ten se tímto tématem intenzivně zabýval, často Afghánistán navštěvoval a na svých webových stránkách uveřejňoval i zápisky z těchto cest. Mezi německými politiky patřil mezi největší znalce této země.

V souvislosti s disponibilní literaturou k tématu je nutné uvést, že analýza dat týkajících se zahraniční a bezpečnostní politiky, zvláště pokud se jedná o nasazení Bundeswehru, může autora ve výzkumném záměru omezit. Některé procesy totiž probíhají interně, resp. v utajovaném režimu, a nejsou tak plně zdokumentovány nebo zpřístupněny odborné veřejnosti. Riziko spočívá v tom, že z některých zveřejněných materiálů, které pouze částečně popisují nějaké jednání, lze vyvodit ne zcela přesné nebo i chybné závěry. Kromě toho mohou být veřejné materiály šířeny s určitým záměrem, aniž by naplňovaly kritéria objektivitu. Autor si je tohoto omezení vědom. Vzhledem k tomu, že jde v tomto rámci mj. o politická rozhodování, ve kterých hraje roli parlament a vláda, lze přesto některé úrovně rozhodování poměrně dobře pokrýt a zhodnotit.

27 Stephan Bierling: *Vormacht wider Willen. Deutsche Außenpolitik von der Wiedervereinigung bis zur Gegenwart*. München: C. H. Beck OHG, 2014, s. 303.

28 Například Gunther Hellmann – Reinhard Wolf: *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007, 968 s.; Stephan Böckenförde – Sven Bernhard Gareis (Hrsg.): *Deutsche Sicherheitspolitik: Herausforderungen, Akteure und Prozesse*. Opladen & Toronto: Verlag Barbara Budrich, 2014.; Thomas Jäger (Hrsg.): *Deutsche Außenpolitik. Sicherheit, Wohlfahrt, Institutionen und Normen*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007.

29 Eric Chauvistré: *Wir Gutkrieger. Warum die Bundeswehr im Ausland scheitern wird*. Frankfurt/New York: Campus Verlag, 2009, 188 s.; Stefan Kornelius: *Der Unerklärte Krieg. Deutschlands Selbstbetrug in Afghanistan*. Berlin: Körber Stiftung, 2009, 100 s.

Pokud jde o posuzování ofenzivních bojových operací, do kterých se v Afghánistánu zapojil i Bundeswehr, nebylo autorovým primárním záměrem hodnotit charakter dané válečné operace. Cílem bylo spíše upozornit na rozpor v rétorice německých politiků ve vztahu k reálným poměrům v Afghánistánu. Přestože tyto operace probíhaly v utajení a nejsou o nich zpravidla zveřejňovány informace, lze na základě dostupných zdrojů a s pomocí výpovědí samotných vojáků, expertů na dané téma nebo bývalých důstojníků dojít k zajímavým závěrům.

Struktura

Po úvodní části budou následovat tři kapitoly, které budou vytvářet kontextuální rámec pro hlavní výzkumný předmět této práce – zahraniční misi Bundeswehru v Afghánistánu v rámci mezinárodní mise ISAF. Na základě těchto tří kapitol bude snazší porozumět některým důležitým otázkám: německé vojenské angažovanosti v zahraničí, německé roli zásadního aktéra rozhodovacího systému o nasazení vlastní armády v zahraničí a také speciální vazbě Německa a USA. Čtvrtá, pátá, šestá a sedmá kapitola poté budou představovat hlavní těžiště předložené práce a jejího výzkumného rámce, tedy studie zapojení Německa do mise ISAF v Afghánistánu.

První kapitola se zaměří zejména na politiku Německa v souvislosti s proměnou bezpečnostního prostředí po roce 1990 a účasti Bundeswehru na zahraničních misích v období 1990 až 2001. Účelem této kapitoly není popsat všechny zahraniční mise Bundeswehru od roku 1990, nýbrž vybrat takové, které nejvíce změnily německou politiku a způsob nasazení Bundeswehru. Okrajově se bude kapitola věnovat i německé strategické kultuře a charakteru nasazení Bundeswehru před rokem 1989. Přehled vojenské angažovanosti Německa po roce 1990 se všemi jejími důležitými aspekty je zásadní kvůli pozdějšímu navázání na zahraniční misi Bundeswehru v Afghánistánu. Již v 90. letech se projevovala řada aspektů, které měly pro německou politiku důležitý význam i během mise ISAF.

Druhá kapitola nejprve zhodnotí význam strategické kultury, respektive tzv. kultury zdrženlivosti, pro německou politiku, a pojedná o hlavních aktérech německého rozhodovacího procesu týkajícího se zahraničních misí Bundeswehru. Důležité to je zejména proto, aby se s přihlédnutím k jejich postavení a vlivu v rámci německého rozhodovacího systému mohla lépe zhodnotit jejich role během mise ISAF. V tomto směru nabídne kapitola i krátký popis procesu rozhodování o nasazení